

Het HBO-niveau

cahier 5

Author(s)

Janssen, Marieke

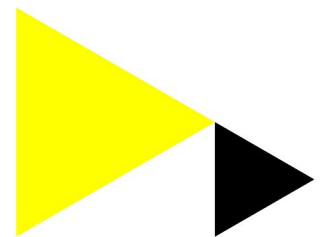
Publication date

2007

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Janssen, M. (2007). *Het HBO-niveau: cahier 5*. Hogeschool van Amsterdam.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please contact the library: <https://www.amsterdamuas.com/library/contact/questions>, or send a letter to: University Library (Library of the University of Amsterdam and Amsterdam University of Applied Sciences), Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

COLOFON

Auteur	Marieke Janssen
Feedbackgroep	Pieter van Vliet, ISCB, CMV Joep Adema, HES Janneke Hesselink, Pabo Almere Leo Hekker, IIE Willem Gerritsen, ALO, Voeding
Eindredactie	Triks van den Berg Elly Mathijssen Marcelle Peeters
Tekstredactie	Mariëtte Dullemond
Webredactie	Sandra van Schie
Advies	Hogeschool Commissie voor Onderwijs
Uitgave	Marketing en Communicatie, januari 2007

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder toestemming van de Hogeschool van Amsterdam, afdeling Onderwijsresearch & Ontwikkeling

HET HBO-NIVEAU

HET HBO-NIVEAU

Cahier 5

Hogeschool van Amsterdam

Inhoud

Inhoud	3
Voorwoord	5
Leeswijzer	7
1. Waarom een cahier over hbo-niveau?	9
2. Wat is hbo-niveau?	11
Niveaus in de kolom van het beroepsonderwijs	11
Hoger versus wetenschappelijk onderwijs	11
Onderwijs op hbo-niveau	13
3. Normen voor het hbo-niveau	15
Dublin Descriptoren	15
Hbo-kernkwalificaties	15
Uitwerking van de hbo-kernkwalificaties	16
4. Hbo-niveau vastleggen en verantwoorden	25
Drie adviezen	25
Niveaubepaling	27
Na de poort: de kwaliteit van de afgestudeerde	27
5. Discussiepunten	29
6. Hoe staat het met het hbo-niveau van uw opleiding?	31
Bronnen	33
Bijlage 1: Leeractiviteiten	35
Bijlage 2: Competentieniveaus	39

Voorwoord

Voor u ligt het cahier Het hbo-niveau, het vijfde in de serie cahiers die door en voor de Hogeschool van Amsterdam wordt gepubliceerd. De cahiers zijn bedoeld als referentiekader voor alle instituten en opleidingen. Zij bevatten – naast HvA-brede uitgangspunten en begripsbepalingen – informatie, suggesties en dilemma's die betrekking hebben op de onderwijspraktijk. De cahiers worden geproduceerd door de stafafdeling Onderwijs en Onderzoek van de HvA.

Het eindniveau van opleidingen in het hoger onderwijs staat op dit moment sterk in de belangstelling. Wat is nu eigenlijk het verschil tussen mbo en hbo? Tussen hbo en wo? Zowel docenten als studenten in de HvA zijn kritisch over het eindniveau van hun opleiding. Zij geven aan dat het allemaal wel een tandje hoger kan. Een 'noodkreet' die wij ons als onderwijsgeevenden zeer moeten aantrekken.

Deze vragen stellen is bepaald eenvoudiger dan het geven van antwoorden. Een aantal jaren geleden was het hbo-niveau van een opleiding direct zichtbaar in het eindprofiel van een opleiding. In dit profiel stond de nodige kennis, vaardigheden en de beroepshouding gedetailleerd beschreven. Met de invoering van competentieprofielen als beschrijving van het eindniveau hebben opleidingen deze gedetailleerdheid losgelaten. Daarmee werd het zaak om de niveaubepaling op andere wijze vorm en inhoud te geven. Een lastig proces, waar op dit moment in veel opleidingen mee geworsteld wordt. De HBO-raad heeft kernkwalificaties geformuleerd met als doel een tiental criteria voor het eindniveau van alle hbo-opleidingen in Nederland vast te leggen. In dit cahier worden deze kernkwalificaties als 'kapstok' gebruikt.

Op goed niveau opleiden is voor iedereen van belang. Studenten en het werkveld beoordelen de opleiding daar op. Hoe beter het niveau, hoe interessanter en uitdagender de studie, hoe gewilder de afgestudeerde. Voor docenten is het onderdeel van hun professionele trots. De opleiding als geheel dankt er een 'goede naam en faam' aan.

Dit cahier is geschreven door Marieke Janssen, onder verantwoordelijkheid van de eindredactie bestaande uit Triks van den Berg, Elly Mathijssen en Marcelle Peeters. Onderwijskundigen, docenten en andere deskundige medewerkers uit de instituten voorzagen de conceptversie van kritisch commentaar. Wij danken al deze mensen voor hun belangrijke bijdrage.

Betrokkenheid van de instituten zien we als een voorwaarde voor het praktisch nut van deze serie. De cahiers zijn immers alleen van waarde als zij aansluiten bij de kennis, ervaringen en discussies in de instituten. Wij roepen u, docenten en teamleiders, op om te reageren. U kunt laten weten wat u vindt van dit cahier, of een rol vervullen als meezeer van een van de volgende cahiers. U kunt hiervoor contact opnemen met Triks van den Berg (t.m.van.den.berg@hva.nl).

Prof. mr. Paul F. van der Heijden,
lid van het college van bestuur van de Hogeschool van Amsterdam,

januari 2007

Leeswijzer

Dit cahier gaat over 'het hbo-niveau'. De opbouw van het cahier is als volgt:

In het eerste hoofdstuk beschrijven we het doel van dit cahier, namelijk waarom het van belang is om met elkaar een goed beeld te hebben van wat we onder hbo-niveau verstaan.

In hoofdstuk twee wordt verder ingegaan op de eigen plaats van het hbo ten opzichte van het mbo en wo.

Hoofdstuk drie is de kern van dit cahier. In dit hoofdstuk worden alle tien de hbo-kernkwalificaties toegelicht en suggesties gegeven voor de wijze waarop de kernkwalificaties in een curriculum kunnen worden verwerkt. Ook geven we bij iedere kernkwalificatie tips voor het aantoonbaar maken van het hbo-niveau.

Hoofdstuk vier gaat in op het belang van een goede verantwoording van het hbo-niveau.

In hoofdstuk vijf stellen we een aantal onderwerpen ter discussie die met het hbo-niveau verband houden.

Tot slot leggen we u in hoofdstuk zes een checklist voor over het hbo-niveau op uw opleiding.

Omwillen van de leesbaarheid van dit cahier is gekozen voor de 'hij-vorm'. Overal waar gesproken wordt van 'hij' kan ook 'zij' gelezen worden.

1. Waarom een cahier over hbo-niveau?

'Hbo'ers zijn professionals die complexe problemen aanpakken en nieuwe oplossingen bedenken. Zij zijn in staat op ontwikkelingen te anticiperen, knelpunten te signaleren en kansen te benutten die van praktische waarde zijn voor het eigen beroep of de eigen organisatie'.

Dat klinkt mooi, maar maken hbo'ers dit in de praktijk ook waar? Hoe staat het met het niveau van afgestudeerde hbo-studenten? Welk onderwijs moet een opleiding aanbieden om studenten tot hbo'er klaar te stomen? En wanneer beschikken studenten over voldoende competenties om te kunnen functioneren op hbo-niveau?

Competentieprofielen in plaats van eindtermen

Enkele jaren geleden was het niveau van een opleiding nog direct af te leiden uit de eindtermen. Deze eindtermen beschreven gedetailleerd de gewenste kennis, vaardigheden en attitude en waren gerelateerd aan een minstens even gedetailleerd onderwijsaanbod. Niet ongebruikelijk was het om zo'n zestig eindtermen te gebruiken!

Sinds de invoering van het competentiegericht opleiden worden competentieprofielen gebruikt om het eindniveau te beschrijven. Deze profielen hebben een sterke relatie met het beroepsprofiel van het werkveld waarvoor studenten worden opgeleid. Ze beschrijven slechts in algemene zin wat van een afgestudeerde mag worden verwacht. Daardoor valt het in de praktijk vaak niet mee om het hbo-niveau aan te tonen. De competentieprofielen van opleidingen in hetzelfde beroepsdomein (mbo) kunnen op het eerste gezicht sterk op elkaar lijken. Sommige competenties zijn slechts van elkaar te onderscheiden door te kijken naar het niveau waarop studenten deze competenties moeten (leren) beheersen. Dat niveau hangt af van de functie, de rol en de (beroeps)context. Het niveau van de competenties bepaalt dus het verschil tussen het mbo, hbo of wo. Zie cahier 1 voor meer informatie over competentieniveaus en -beschrijvingen.

Veel opleidingen en instituten vinden het lastig om te bepalen wat 'hbo-niveau' nu precies inhoudt en dit naar het onderwijs te vertalen. Dit cahier is bedoeld hen hierbij te ondersteunen. We beschrijven wat typerend is voor het hbo-niveau (en dus voor alle hbo-opleidingen). Aan de hand van de tien hbo-kernkwalificaties geven we voorbeelden voor de manier waarop dit niveau bepaald, ontwikkeld, uitgevoerd en verantwoord kan worden. We gaan in op de betekenis van deze kwalificaties en laten zien dat die niet los van elkaar staan, maar met elkaar het referentiekader vormen voor het hbo-niveau van iedere opleiding. Ook geven we een aantal handreikingen voor het verwerken van de kwalificaties in het curriculum, in verschillende studieonderdelen en in de toetsing en beoordeling.

Waarom is het nodig het niveau aan te tonen?

Opleiden op het juiste niveau is essentieel, maar het aantonen daarvan is minstens even belangrijk. Het is nodig dat opleidingen duidelijkheid scheppen over het niveau, namelijk voor:

- **Werkgevers in het werkveld** (de 'afnemers')
Zij verwachten dat studenten goed toegerust aan het werk gaan. In gesprekken tussen opleiding en werkveld over wederzijdse wensen en verwachtingen vormt het opleidingsniveau vaak een belangrijk – zo niet het belangrijkste – onderwerp. Het werkveld heeft grote invloed op (het bepalen van) het niveau.
- **Studenten**
Zij vormen zich een beeld van wat het betekent om een professional te zijn op hbo-niveau, welke eisen (daarom) worden gesteld aan hun studieprestaties en hoe de verschillende programmaonderdelen bijdragen aan dat einddoel. NB: Vanwege de toenemende flexibilisering en de mogelijkheden die studenten krijgen om programma's op andere hbo-instellingen of universiteiten te volgen, is het ook nodig dat opleidingen de instapvoorwaarden en niveauvereisten op verschillende momenten in de studie aangeven.
- **Docenten**
Zij moeten een goed en gezamenlijk beeld hebben van de doelstelling van de opleiding waaraan zij verbonden zijn. Welke normen moeten ontwikkeld worden? Welke eisen moeten ze stellen aan de ontwikkeling van studenten en wanneer mogen ze tevreden zijn over het niveau? Welke bijdrage leveren docentactiviteiten daaraan?
- **De overheid**
Zij controleert (in accreditatietrajecten) het niveau van de hbo-opleidingen. De opleidingen leggen verantwoording af aan de maatschappij over de besteding van overheidsmiddelen. Zij moeten zich aantoonbaar onderscheiden van opleidingen in het mbo en wo en garanderen dat ze hun eigen normen waarmaken.

2. Wat is hbo-niveau?

In dit hoofdstuk geven we aan wat onder 'hbo-niveau' wordt verstaan. We schetsen eerst een beeld van de niveaus in de 'beroepskolom'. Dat zijn de onderwijsinstellingen die behoren tot het beroepsonderwijs in Nederland: vmbo, mbo en hbo. We geven een korte toelichting op deze niveaus. Daarna gaan we in op de voornaamste verschillen tussen het hoger en het middelbaar onderwijs en het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs. Tot slot beschrijven we de voornaamste kenmerken van het hbo-onderwijs.

Niveaus in de kolom van het beroepsonderwijs

Het reguliere, bekostigde beroepsonderwijs kent de volgende drie niveaus:

1. Het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (**vmbo**).
Het vmbo bereidt studenten voor op het uitoefenen van een bepaald beroep. Door het volgen van werk- en leertrajecten zijn afgestudeerden – in dit beroep – adequaat inzetbaar op een laag niveau. Er zijn goede doorstroommogelijkheden van vmbo naar mbo.
2. Het middelbaar beroepsonderwijs (**mbo**).
Dit onderwijs bestaat uit vier niveaus. Niveau 1 leidt op tot functies als assistent. Een afgestudeerde op dit niveau is in staat taken uit te voeren onder begeleiding van een chef. Een afgestudeerde op niveau 4 voert zelfstandig (gespecialiseerde) werkzaamheden uit en is breed inzetbaar. Hij doet dat in opdracht van een direct leidinggevende, maar is zelf verantwoordelijk voor zijn beroepsmatig handelen binnen de gegeven opdracht.
3. Het hoger beroepsonderwijs (**hbo**).
Het hbo leidt studenten op om zelfstandig te werken in een praktijksituatie. Een hbo'er is verantwoordelijk voor de integrale beroepsuitoefening en voor het verbeteren en innoveren van werkprocessen en resultaten op het gebied waarvoor hij is opgeleid. Hij is in staat om (wetenschappelijk) onderzoek te interpreteren, wetenschappelijke principes toe te passen, werkprocedures te evalueren en bij te stellen en zo binnen zijn beroep te werken aan professionalisering en innovatie. Het hbo heeft te maken met een reguliere instroom uit het mbo, de havo en het vwo en daarnaast met een speciale instroom van 21-plussers en mensen die op basis van eerder of elders verworven competenties (EVC) afwijkende leerroutes willen volgen om ontbrekende competenties te verwerven.

Hoger versus middelbaar beroepsonderwijs

In het mbo heeft het bedrijfsleven al sinds jaar en dag grote invloed op het niveau en de eisen van de opleiding. Leren in de beroepspraktijk staat in dit onderwijs centraal. Het verschil tussen mbo en hbo zit hem vooral in de reikwijdte van het werk: een mbo'er is verantwoordelijk voor een uitvoeringsonderdeel, terwijl een hbo'er verantwoordelijkheid draagt voor het totale werkproces en de resultaten daarvan.

Van de mbo'er wordt een vakbekwame uitvoering verwacht, terwijl de hbo'er daarnaast ook verantwoordelijk is voor verbetering en innovatie van werk en resultaten.

Ook in het mbo vindt de omslag plaats naar competentiegericht leren. Dat betekent dat het niveau van functioneren niet langer expliciet en gedetailleerd (in eindtermen) wordt omschreven, maar – evenals in het hbo – in termen van competenties. Dit maakt het er niet eenvoudiger op het niveauverschil tussen mbo en hbo aan te tonen. Helderheid over het niveauverschil is echter wel gewenst – ook met het oog op een betere aansluiting tussen mbo en hbo.

Hoger versus wetenschappelijk onderwijs

Het wetenschappelijk onderwijs leidt op tot het zelfstandig verrichten van wetenschappelijk onderzoek en onderwijs. Ook leidt het op tot specifieke beroepsuitoefening. Evenals het hbo behoort het wo tot het hoger onderwijs. De voornaamste verschillen tussen beide zijn verwoord in 'Hoger Onderwijs in Fasen' een rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) uit 1995. Hierin staat dat universiteiten gericht zijn op:

- het aankweken van een academisch denk- en werkniveau¹ met het oog op een actieve deelname aan de samenleving;
- de voorbereiding op specifieke beroepen (professies) waarvoor een academisch denk- en werkniveau vereist is;
- de voorbereiding op specifiek wetenschappelijke beroepen, zoals onderzoeker.

Volgens het WRR-rapport gaat het bij het hbo-niveau om:

- het bereiken van een professioneel denk- en werkniveau door persoonlijke, sociale en algemene vorming;
- het verwerven van theoretische kennis met betrekking tot een bepaald vakgebied;
- het leren deze kennis toe te passen in een specifiek beroep.

Nu de onderzoeksopdracht van het hbo is aangescherpt, zullen hbo'ers steeds meer competenties op het terrein van onderzoek en kenniscirculatie moeten ontwikkelen om zo een bijdrage te kunnen leveren aan de kennisintensieve samenleving.

Fundamenteel onderzoek blijft echter de exclusieve taak van een academicus. Een hbo'er wordt niet opgeleid tot onderzoeker. Hbo'ers zijn in de eerste plaats 'problemfinders' en 'problemsolvers', gericht op verbetering en vernieuwing van de praktijk. Onderzoek doen is (slechts) een onderdeel van hun werkzaamheden en bedoeld om de praktijk te begrijpen, te verbeteren en/of te innoveren. Het onderzoek dat een hbo'er zelf doet of waaraan hij zelf bijdraagt, is praktijkgericht en maakt gebruik van wetenschappelijke inzichten.

¹ De vraag blijft wat precies verstaan wordt onder het 'academisch denk- en werkniveau'. Universiteiten zijn momenteel bezig dit niveau nader te omschrijven en werken tegelijkertijd ook aan de ontwikkeling van competentieprofielen voor academici.

Onderwijs op hbo-niveau

Wat maakt onderwijs tot hbo-onderwijs? Hieronder beschrijven we de meest in het oog springende kenmerken.

Breed en praktijkgericht

Het werkveld vraagt om verschillende typen afgestudeerden. Grote instellingen willen veelal breed opgeleide professionals, die zich tijdens het werk zelf verder specialiseren. Het midden- en kleinbedrijf verwacht volledig toegeruste beroepskrachten die meteen aan de slag kunnen. De HvA wil beide typen professionals opleiden door algemene beroepsvraagstukken als vertrekpunt voor het leerproces van alle studenten aan te bieden. Daarnaast wil de HvA studenten in de gelegenheid stellen om – via stages, minoren, opdrachten en projecten – specifieke competenties te verwerven, waarmee zij zich als starter op de arbeidsmarkt kunnen begeven. De opleidingen moeten hun curriculum dus actueel houden door voortdurend af te stemmen op de ontwikkelingen in het werkveld. Nieuwe of verdwijnende functies en veranderende taakopvattingen van bepaalde groepen professionals zullen direct van invloed zijn op de inhoud en vormgeving van de onderwijsprogramma's.

Gericht op het verwerven van een stevige kennisbasis, goede beroepsvaardigheden

Hbo-opleidingen ondersteunen studenten bij het opbouwen van een stevige kennisbasis. Dit impliceert dat opleidingen zelf een goed beeld hebben van het eigen kennis- en onderzoeks domein en dat ook 'up-to-date' houden. Verder houden zij voortdurend rekening met de manier waarop studenten kennis en vaardigheden (leren) opdoen. Dat is terug te zien in hun onderwijsaanbod. De eerste studie jaren zijn er vooral op gericht studenten de voor het beroep benodigde kennis en vaardigheden te laten verwerven. In de latere studie jaren maken ze het studenten mogelijk te kiezen voor verdere verdieping of verbreding, en het leggen van eigen accenten. De mate van zelfstandigheid (in het onderzoeken van probleemsituaties) neemt toe. Daarnaast leren hbo-opleidingen hun studenten betekenis te leren geven aan situaties en nieuwe kennis te genereren.

Gericht op onderzoek en reflectie

Voor iedere hbo-professional zijn onderzoek en reflectie van belang. De opleidingen zorgen ervoor dat studenten vertrouwd raken met onderzoeksmethoden en -technieken, systematisch en nauwgezet problemen leren benaderen en de gekozen oplossingsrichtingen goed leren beargumenteren. Ook leren zij studenten om zich achteraf te verantwoorden voor gemaakte keuzes, na te denken over hetgeen ze (wel of niet) gedaan hebben en te reflecteren op:

- zichzelf en de eigen (professionele) ontwikkeling;
- de ontwikkelingen in het beroep en de daar geldende standaarden;
- de gebruikte methoden, inclusief de wetenschappelijke inzichten die daarvan deel uitmaken;
- de (maatschappelijke) context waarin het beroep wordt uitgeoefend.

Veel aandacht voor regulatieve vaardigheden

Met het oog op succesvol studeren, het ontwikkelen van een eigen manier van werken en het aanpassen van die manier van werken aan de werkomgeving, besteden hbo-opleidingen veel aandacht aan de regulatieve vaardigheden van studenten.

Die krijgen gedurende de studie steeds meer verantwoordelijkheid voor het eigen leerproces en de sturing daarvan. Regulatieve vaardigheden zijn daarbij een kritische succesfactor. Die vaardigheden doen studenten op tijdens de samenwerking met andere studenten, docenten en praktijkbegeleiders. Hbo-opleidingen bieden hun studenten een realistische context voor het ontwikkelen van competenties, zoals kennis delen, problemen oplossen, samenwerken en effectief communiceren. Zij leren hun studenten de eigen competentieontwikkeling waar nodig bij te sturen – op basis van feedback. Studieloopbaanbegeleiders helpen studenten periodiek de balans op te maken en nemen met hen de hieruit voortvloeiende keuzes en planningen door.

3. Normen voor het hbo-niveau

In dit hoofdstuk beschrijven we in het kort de ontstaansgeschiedenis en de betekenis van de twee voornaamste normensystemen in het hbo: de **Dublin Descriptoren** en de **hbo-kernkwalificaties**. Bij de laatstgenoemde staan we uitgebreid stil. We lichten iedere kernkwalificatie toe en geven suggesties voor de wijze waarop hij aantoonbaar kan worden gemaakt. Zoals eerder is gezegd, is dit van belang voor het werkveld, de studenten, de docenten en de overheid.

Dublin Descriptoren

In 1999 ondertekende Nederland – samen met andere Europese partners – de Bolognaverklaring. Daarin werden afspraken vastgelegd om opleidingen in het hoger onderwijs in Europa onderling vergelijkbaar te maken. Die afspraken moesten leiden tot een gelijke structuur (bachelor-master), eenzelfde systeem voor het toekennen van studiepunten (ECTS) en het realiseren van een gemeenschappelijk opleidingsniveau.

Na een lang proces van onderhandelen en samenwerken, publiceerden de partners in 2003 de zogenoemde Dublin Descriptoren. Die beschrijven de kwalificaties van een afgestudeerde op het niveau van een bachelor, master en doctor op vijf gebieden, namelijk: kennis en inzicht, het toepassen van kennis en inzicht, oordeelsvorming, communicatie en leervaardigheden. De beschrijving is algemeen van aard en een compromis waarin iedereen zich uiteindelijk kon vinden (zie ook bijlage 1).

Hbo-kernkwalificaties

Al voor de publicatie van de Dublin Descriptoren waren in overleg tussen de HBO-raad en de werkgevers de 'hbo-kernkwalificaties' vastgesteld. In een vergelijking van deze kwalificaties met de Dublin Descriptoren oordeelde de HBO-raad dat de Descriptoren voor de Nederlandse situatie een te laag niveau beschreven. Ook werden ze te algemeen gevonden om het opleidingsniveau mee te kunnen typeren. De HBO-raad besloot daarom voor het visitatiesysteem de hbo-kernkwalificaties te gebruiken om het niveau van hbo-opleidingen te bepalen. De HvA heeft de kernkwalificaties overgenomen en deze – waar mogelijk – verbonden met de zes ontwerpvereisten voor het curriculum, de zogenoemde 'pijlers van competentiegericht leren en opleiden' (zie cahier 1, bijlage 2).

De hbo-kernkwalificaties vormen met elkaar een 'lijst van normen' en daarmee het referentiekader voor het hbo-niveau. In het competentieprofiel van een opleiding worden de hbo-kernkwalificaties zichtbaar gemaakt. De normen zijn concreet genoeg om – op hoofdlijnen – sturing te geven aan opleidingen, maar ook wel weer zo algemeen dat een precisering per opleiding gewenst is. Dit geldt zowel voor de inhoud als het niveau waarop de kwalificaties moeten worden waargemaakt. In het volgende hoofdstuk gaan we in op de wijze waarop in opleidingen gewerkt kan worden met de kernkwalificaties.

De tien hbo-kernkwalificaties zijn:

- I Brede professionalisering
- II Multidisciplinaire integratie
- III Toepassing van de wetenschap
- IV Transfer en brede inzetbaarheid
- V Creativiteit en complexiteit in handelen
- VI Probleemgericht werken
- VII Methodisch en reflectief denken en handelen
- VIII Sociaalcommunicatieve bekwaamheid
- IX Basiskwalificering voor managementfuncties
- X Besef van maatschappelijke verantwoordelijkheid

Uitwerking van de hbo-kernkwalificaties

Hieronder bespreken we de tien kernkwalificaties van het hbo en doen we suggesties voor de wijze waarop een opleiding de kwalificaties in een curriculum kan verwerken. Vervolgens geven we bij iedere kwalificatie enkele tips voor het 'aantoonbaar maken' van het hbo-niveau (de bewijsvoering).

Let op: Voor alle tien de onderstaande kwalificaties geldt, dat de inhoud van het curriculum en de inhoud en het niveau van toetsen en beoordelen het beste bewijs leveren voor het prestatieniveau van studenten! Met name in de afstudeerproducten van studenten zal het eindniveau van de opleiding het meest in het oog springen.

I Brede professionalisering

De student wordt aantoonbaar toegerust met actuele kennis die aansluit bij recente (wetenschappelijke) kennis, inzichten, concepten en onderzoeksresultaten, alsmede aan de in het beroepsprofiel geschetste (internationale) ontwikkelingen in het beroepenveld, teneinde zich te kwalificeren voor:

- het zelfstandig kunnen uitvoeren van de taken van een beginnend beroepsbeoefenaar;
- het functioneren binnen een arbeidsorganisatie;
- de verdere professionalisering van de eigen beroepsuitoefening c.q. het beroep.

Het werkveld heeft verschillende wensen ten aanzien van het type professional dat wordt opgeleid. Grote instellingen vragen veelal om breed opgeleide professionals, die zich tijdens het werk verder specialiseren. Het midden- en kleinbedrijf heeft liever volledig toegeruste beroepskrachten, die meteen aan de slag kunnen. Een hbo-opleiding moet omgaan met die spanning en laten zien dat zij op beide perspectieven inspeelt.

Bij brede professionalisering hoort ook de aandacht voor het internationale perspectief, studenten worden zowel voorbereid op de nationale als internationale arbeidsmarkt.

Tips voor de bewijsvoering

- Omschrijf de kennisbasis en maak daarmee zichtbaar wat de kern van het beroep is waarvoor wordt opgeleid.
- Geef een overzicht van kritische beroepssituaties waaruit de breedte van het beroep blijkt.
- Besteed aandacht aan ontwikkelingen die in het beroep actueel zijn en leg deze activiteiten vast.
- Breng studenten (regelmatig) in contact met de beroepspraktijk – in verschillende soorten werkvelden. Het is belangrijk dat studenten in verschillende typen organisaties ervaring opdoen om het beroep in de breedte te leren kennen.
- Hanteer een stagenota, waarin een niveau-indeling van de stages is verantwoord en waarin kwaliteitscriteria voor praktijk-leerplekken zijn opgenomen. Zo maakt u duidelijk wat van studenten mag worden verwacht die in een bepaalde leerfase op een bepaalde werkplek gaan functioneren. In juni 2006 publiceerde de HBO-raad een 'herziene beroepscode', waarin verschillende praktijkarrangementen staan die als voorbeeld kunnen dienen.
- Publiceer een lijst van alle voorgeschreven en geadviseerde literatuur en digitale informatiebronnen die in de opleiding worden gebruikt. Maak hierin ook de internationale dimensie zichtbaar.
- Voer een HRM-beleid dat voorziet in het actueel houden van de kennis van docenten over de actuele ontwikkelingen in het beroepenveld.

II. Multidisciplinaire integratie

De integratie van kennis, inzichten, houdingen en vaardigheden (van verschillende vakinhoudelijke disciplines) vanuit het perspectief van het beroepsmatig handelen.

Hbo'ers werken in veel gevallen in multidisciplinaire teams en in functies met een multidisciplinair karakter. In rap tempo ontstaan nieuwe functies op het snijvlak van bestaande beroepen. Dit brengt met zich mee dat hbo'ers de 'taal' van de verschillende vakinhoudelijke disciplines moeten kunnen verstaan om een bijdrage te kunnen leveren aan nieuwe ontwikkelingen. Ook multidisciplinaire samenwerking behoort tot deze kernkwalificatie.

Tips voor de bewijsvoering

- Leg studenten vraagstukken voor (waar zij aan kunnen werken) met een aantoonbaar multidisciplinair karakter. Een mogelijkheid is om in projectopdrachten en casuïstiek beroepsvraagstukken te gebruiken die studenten alleen kunnen oplossen door over de grenzen van het beroep of domein heen te kijken.
- Stel bij afstudeeropdrachten als eis dat studenten de relatie met aangrenzende disciplines aangeven, bijvoorbeeld door te beginnen met een omgevingsanalyse.
- Neem in de literatuurlijst – naast literatuur van 'beroepseigen' auteurs – ook relevant materiaal op van verwante disciplines.
- Laat studenten ook feitelijk in multidisciplinaire teams samenwerken aan

(project)opdrachten. Belangrijk aandachtspunt hierbij is het op waarde (leren) schatten van de bijdragen van anderen. Dit kan gebeuren binnen een domein (bijvoorbeeld ergotherapie) maar ook tussen domeinen (bijvoorbeeld social work en interactieve media), of tussen wo en hbo (bijvoorbeeld hbo-bachelor en wo-bachelor Informatica).

- Zorg voor een minor-aanbod, waar studenten uit verschillende disciplines aan (kunnen) deelnemen.
- Zorg voor stages waarin studenten kunnen kennismaken met collega-professionals van verwante disciplines.
- Gebruik de mate waarin studenten kunnen (leren) werken in een multidisciplinaire context als beoordelingscriterium bij het verwerven van stageplaatsen.
- Ontwikkel stagecriteria voor de mate van multidisciplinaire integratie en beoordeel daar ook op.
- Train studenten in het multidisciplinair werken.

III. Toepassing van de wetenschap

De toepassing van beschikbare relevante (wetenschappelijke) inzichten, theorieën concepten en onderzoeksresultaten bij vraagstukken waar afgestudeerden in hun beroepsuitoefening mee geconfronteerd worden.

Alle hbo-opleidingen leiden studenten op tot potentiële onderzoekers op hbo-niveau. Dit betekent dat zij van het eerste tot het laatste jaar aandacht moeten besteden aan het formuleren van onderzoeksvragen, methoden voor 'problem finding' en 'problemsolving', onderzoekstheorieën en -vaardigheden en het doen van onderzoek. Zij leren studenten kritisch te lezen en gebruik te maken van de wetenschappelijke kennis en inzichten die voor het beroepsdomein beschikbaar zijn. Hiervoor is het nodig dat hun docenten beschikken over een eigen wetenschappelijke oriëntatie. Is die onvoldoende aanwezig of niet actueel genoeg, dan is scholing op zijn plaats.

Tips voor de bewijsvoering

- Werk de toepassing van de wetenschap uit in het leerplan. Geef aan wat de visie van de wetenschap op en de betekenis van de wetenschap voor het beroepsdomein is. Maak dit zichtbaar in een leerlijn 'onderzoek' en in de opbouw van projecten.
- Besteed in alle onderwijsonderdelen aandacht aan de verantwoording van uitspraken die gedaan worden. Leer studenten argumenten hanteren op basis van het best beschikbare bewijs. Zorg dat bronnen correct worden vermeld in alle schriftelijke documenten die docenten en studenten publiceren. Formuleer hiervoor kwaliteitseisen en controleer de toepassing.
- Laat uit de curriculum vitae en portfolio van de leden van het docententeam blijken dat het team op voldoende (wetenschappelijk) niveau is.
- Voer een HRM-beleid dat voorziet in het op peil houden van de wetenschappelijke oriëntatie van het docententeam.

IV. Transfer en brede inzetbaarheid

De toepassing van kennis, inzichten en vaardigheden in verschillende beroepssituaties.

Transfer en brede inzetbaarheid liggen in het verlengde van brede professionalisering (zie kernkwalificatie I). Breed opgeleide studenten zijn niet alleen generalisten; zij zijn ook in staat om zich – op basis van een scala van opgedane ervaringen – snel te oriënteren op nieuwe situaties. Zij kunnen de eerder opgedane kennis, inzichten en vaardigheden toepassen in onbekende contexten en bij nieuwe problemen.

Tips voor de bewijsvoering

- Zorg ervoor dat de kritische beroepssituaties waarin studenten hun handelen demonstreren op verschillende momenten en in verschillende beroepscontexten in de studie terugkomen.
- Laat studenten tijdens hun opleiding een (grote) verscheidenheid aan opdrachten uitvoeren. Stel in projecten veel verschillende contexten (het MKB en grote organisaties), beroepsrollen en casuïstiek aan de orde, waarbij studenten leren om op basis van algemene opvattingen en theorieën specifieke probleemstellingen te analyseren en oplossingsstrategieën te bepalen (deductie).
- Stel studenten in staat competenties te demonstreren in verschillende uiteenlopende contexten. Denk bijvoorbeeld aan het adequaat toepassen van regels voor probleemoplossing – in een veilige leeromgeving (zoals in een stageopdracht en met behulp van een begeleider), of juist geheel zelfstandig (zoals in een eindopdracht).
- Stimuleer studenten om naar (basis)patronen te zoeken en deze te (h)erkennen.
- Leer studenten systematisch te reflecteren op studie- of praktijkervaringen. Laat hen inzicht verwerven in hun eigen leer- en werkstijl, zodat zij zich in bepaalde beroepssituaties bewust kunnen 'positioneren' en hun eigen sterkten en zwakten professioneel kunnen hanteren.

V. Creativiteit en complexiteit in handelen

Vraagstukken in de beroepspraktijk, waarvan het probleem op voorhand niet duidelijk is omschreven en waarop de standaardprocedures niet van toepassing zijn.

Hbo'ers zijn tot complexere handelingen in staat dan mbo'ers. Van hbo'ers mag worden verwacht dat zij het speelveld snel overzien, strategisch kunnen handelen en meerdere contexten tegelijkertijd kunnen doorzien en met elkaar in verband kunnen brengen. Daarnaast beschikken zij over de nodige creativiteit om verrassende en onverwachte, maar wel doordachte oplossingen te bedenken.

Tips voor de bewijsvoering

- Geef studenten opdrachten waarvoor verschillende oplossingen bestaan. Laat studenten elkaars oplossingen bespreken en beoordeel de kracht van de

argumentatie.

- Bied studenten ontwerpmethoden en kennis- en reflectiemethodieken ('out-of-the-box') aan voor het leren ontwikkelen van onorthodoxe oplossingen en laat hen daarmee oefenen.
- Vraag studenten een plan van aanpak te maken voor bijvoorbeeld de stage, waarbij zij rekening houden met de kansen en mogelijkheden van de stageomgeving.
- Schrijf een prijsvraag uit voor een nog niet bestaand product (niche in de markt).

VI. Probleemgericht werken

Het zelfstandig definiëren en analyseren van complexe probleemsituaties in de beroepspraktijk op basis van relevante kennis en (theoretische) inzichten, het ontwikkelen en toepassen van zinvolle (nieuwe) oplossingsstrategieën en het beoordelen van de effectiviteit hiervan.

De meeste HvA-curricula zijn gebaseerd op casuïstiek en een of andere vorm van probleemoplossend leren. Studenten kunnen zich zo voorbereiden op een beroepspraktijk, waarin zij allerlei problemen (zullen) moeten oplossen. Zij leren de vraag duidelijk te articuleren en een goede probleemanalyse te maken. Meestal zijn daarbij meerdere goede oplossingen mogelijk. Alle opleidingen formuleren hun eigen visie op de manier waarop studenten zich hierin bekwamen. Er zijn opleidingen die de projectopdrachten in de eerste twee jaar zodanig ontwerpen dat studenten kunnen experimenteren met steeds complexere probleemsituaties uit de beroepspraktijk.

Tips voor de bewijsvoering

- Maak een adequaat overzicht van complexe probleemsituaties waaraan studenten gedurende hun opleiding werken.
- Laat studenten de door hen gevonden probleemdefinitie bespreken met opleidings- en werkveldvertegenwoordigers.
- Laat opdrachtgevers uit het werkveld de effectiviteit van de prestaties van studenten expliciet beoordelen. Organiseer dit!
- Laat studenten in praktijkprojecten planmatig werken aan het identificeren, analyseren en oplossen van problemen.
- Stel methoden van projectmatig en probleemgericht denken en doen expliciet aan de orde.
- Laat studenten met name in het derde en vierde studiejaar 'echte' praktijkproblemen aanpakken.
- Betrek vertegenwoordigers uit de praktijk bij het onderwijs. Zij geven studenten directe feedback, zowel tijdens als na het werk, waardoor deze hun strategieën leren ijken.
- Investeer in de ontwerpqualiteiten van (docenten)teams. Het is een bijzonder lastige klus om een goede probleemstelling te maken en te zorgen voor een goede opbouw in een reeks van probleemstellingen, terwijl dit tegelijkertijd van heel groot belang is!

VII. Methodisch en reflectief denken en handelen

Het stellen van realistische doelen, het plannen c.q. planmatig aanpakken van werkzaamheden en het reflecteren op het (beroepsmatig) handelen op basis van het verzamelen en analyseren van relevante informatie.

Deze kernkwalificatie is vergelijkbaar met een van de HvA-brede pijlers van competentiegericht leren en opleiden namelijk 'Reflectieve en onderzoeksmatige activiteiten zijn onderdeel van het curriculum'.

Opleidingen kunnen de kernkwalificatie 'Methodisch en reflectief denken en handelen' in hun curriculum verwerken door reflectie in alle onderdelen van de opleiding aan de orde te laten komen. Studenten leren zo hun handelen te verbinden met (wetenschappelijke) concepten, modellen, waarden en normen. Reflectie is niet een aparte discipline, maar kan in alle onderwijsonderdelen aan de orde zijn. Het is verstandig om verschillende niveaus van reflectie te onderscheiden, namelijk:

1. Op zichzelf - en de persoonlijke (studie)loopbaanontwikkeling. Dit niveau komt vooral aan de orde in studieloopbaanbegeleiding. Het portfolio is hierbij belangrijk bewijsmateriaal.
2. Op de methode. Hierbij gaat het erom dat studenten (leren) reflecteren op hun eigen handelwijze, met behulp van methoden en technieken die in een bepaalde beroepspraktijk ontwikkeld zijn. Ze moeten laten zien dat ze goed op de hoogte zijn van 'the state of the art' van de beroepsgroep en deze kennis kunnen gebruiken in hun professioneel handelen.
3. Op de maatschappij. Hierbij gaat het erom dat studenten leren nadenken over de gevolgen van hun handelen, over hun maatschappelijke verantwoordelijkheid en betrokkenheid (beroepsethiek, cultuurfilosofie).

Zie ook de site: www.reflectietools.nl

Tips voor de bewijsvoering

- Ga na wat methodisch handelen in het werkveld inhoudt, leg de kernaspecten daarvan vast en verwerk deze zorgvuldig in het curriculum.
- Besteed aantoonbare aandacht aan filosofische en ethische vraagstukken in het curriculum.
- Laat studenten reflecteren op de eigen leerroute en een portfolio samenstellen waarin zowel de reflectie op zichzelf, de methode als de maatschappij zichtbaar zijn.
- Geef opdrachten aan studenten waarin van hen verlangd wordt om met werkveldvertegenwoordigers het gesprek aan te gaan over de dilemma's in de beroepsuitoefening en daarop te reflecteren.
- Organiseer een discussie onder studenten over de implicaties van bepaalde maatschappelijke of politieke ontwikkelingen.

VIII. Sociaalcommunicatieve bekwaamheid

Het communiceren en samenwerken met anderen in een multiculturele, internationale en/of multidisciplinaire omgeving en het voldoen aan de eisen die het participeren in een arbeidsorganisatie stelt.

Van afgestudeerden van de HvA mag worden verwacht dat zij de taal van de beroepsgroep spreken. Bovendien is het belangrijk dat zij zich kunnen verhouden tot de waarden en normen die in hun beroepsgroep en arbeidsomgeving gelden. Zij zullen zich als beroepskracht en als hbo-afgestudeerde moeten kunnen positioneren en presenteren. Belangrijke elementen daarin zijn: samenwerken, goede communicatieve vaardigheden, effectief handelen. Effectieve communicatie, afgestemd op de organisatie en doelgroep waar de hbo'er voor werkt, is een voorwaarde voor succes.

Tips voor de bewijsvoering

- Maak duidelijk in welke studieonderdelen aandacht wordt besteed aan het trainen van studenten in schriftelijke en mondelinge communicatie.
- Laat studenten aantonen dat zij in verschillende situaties effectief communiceren met verschillende geledingen/groepen.
- Zorg voor een goede interne communicatiestructuur (en lijnen die 'openstaan' voor medewerkers en studenten).
- Laat studenten in groepen (samen)werken aan opdrachten. Ter ondersteuning kunnen zij trainingen gespreksvoering, communicatieve vaardigheden en/of groepsdynamica volgen. Zo leren zij communicatieproblemen te identificeren en op te lossen.
- Formuleer leeractiviteiten in de context van de multiculturele samenleving en in internationale contexten. Amsterdam biedt HvA-studenten in dit opzicht een rijke leeromgeving.
- Voer een actief stage- en werkplekbeleid. Studenten komen op stage- en werkplekken in aanraking met (socialisatieprocessen op) de werkvloer. Dat draagt in belangrijke mate bij aan hun professionalisering.

IX. Basiskwalificering voor managementfuncties

Het uitvoeren van eenvoudige leidinggevende en managementtaken.

Startbekwame hbo'ers komen doorgaans niet onmiddellijk in managementfuncties terecht. Toch wordt van hen verwacht dat zij in staat zijn leiding te geven aan projecten, afdelingen of organisaties. En dat veronderstelt dat zij inzicht hebben in werkprocessen, begrijpen wat leiding geven wel en niet inhoudt en weten wat hun eigen sterke en zwakke punten op dit terrein zijn.

Tips voor de bewijsvoering

- Bied studenten de mogelijkheid om in (gesimuleerde) opdrachten een

leidinggevende rol te kiezen.

- Besteed bij het verlenen van opdrachten expliciet aandacht aan het vraagstuk van de verdeling van menskracht en middelen.
- Leer studenten elkaar aanspreken op het goed of onvoldoende uitvoeren van bepaalde taken.
- Stimuleer studenten om deel te nemen aan medezeggenschapsraden en organen op het gebied van de kwaliteitszorg (zoals opleidingscommissies).
- Geef studenten in afstudeeropdrachten een grote mate van individuele verantwoordelijkheid voor de goede procesvoortgang, goede communicatie met de opdrachtgever en het behalen van resultaatafspraken.
- Bied basiskennis aan op het terrein van de organisatiekunde.
- Laat studenten reflecteren op hun eigen aandeel in werkprocessen en op hun handelwijze in situaties waarin zij leiding krijgen of geven.

X. Besef van maatschappelijke verantwoordelijkheid

Begrip en betrokkenheid met betrekking tot ethische, normatieve en maatschappelijke vragen samenhangend met de toepassing van kennis en de (toekomstige) beroepspraktijk zijn ontwikkeld.

In het Beleidsplan HvA 2006-2010 staat hierover:

De HvA draagt bij aan de kwaliteit van de samenleving. De studentenpopulatie van de HvA vormt een kleurrijke verzameling van, jonge en oude, vrouwen en mannen. In de HvA worden studenten uitgenodigd om samen te leren en samen te 'leven'. Zij worden aangesproken als verantwoordelijke deelnemers van deze 'samenleving-in-het-klein' en van hen wordt gevraagd hieraan een actieve bijdrage te leveren. Politiek-maatschappelijke onderwerpen en actualiteiten zijn in alle opleidingen onderwerp van bespreking en discussie. Zo bereidt de hogeschool studenten voor op hun rol als verantwoorde burgers in de Nederlandse samenleving.

Een opleiding voldoet aan deze kernkwalificatie door het onderwerp 'maatschappelijke verantwoordelijkheid' expliciet in haar eigen onderwijsorganisatie en curriculum te verwerken. Het gaat erom dat studenten (in toenemende mate) vertrouwd raken met maatschappelijke en ethische dilemma's, die in hun toekomstige beroep een rol (kunnen) spelen. Project- en stageopdrachten – en studieonderdelen waarin hierop gereflecteerd wordt² – bieden hiervoor een goede gelegenheid. Daarnaast kunnen opleidingen de buitenwereld 'binnenhalen' door (bijvoorbeeld) thema- en discussiebijeenkomsten met vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties, trendwatchers of politici te organiseren.

² Zie ook kernkwalificatie VII. In 'reflectie op de maatschappij' komt het onderwerp vanzelfsprekend aan de orde.

Tips voor de bewijsvoering

- Zorg dat in de visie van opleiding op het beroep ook nadrukkelijk de maatschappelijke relevantie van dat beroep is beschreven.
- Benoem – in overleg met studenten – de maatschappelijke thema's die tijdens de opleiding extra aandacht verdienen (diversiteit, duurzaamheid enzovoort).
- Stimuleer studenten om de betekenis van de maatschappelijke, (inter)nationale ontwikkelingen voor hun eigen studie en beroepsontwikkeling te bespreken.
- Zorg dat alle medewerkers en studenten zichzelf (willen) beschouwen als onderdeel van een '(learning) community'.

4. Hbo-niveau vastleggen en verantwoorden

De NVAO let bij de beoordeling van een opleiding scherp op de wijze waarop een opleiding het hbo-niveau heeft vastgelegd en verantwoord. Een aantoonbaar hbo-niveau is een van de voornaamste voorwaarden voor accreditatie. Het hbo-niveau moet blijken uit het competentieprofiel, de relaties tussen dit profiel en de inhoud van het programma en uit de toetsing.

In dit hoofdstuk geven we drie adviezen voor de manier waarop opleidingen het hbo-niveau zichtbaar kunnen maken met behulp van de tien kernkwalificaties:

1. Geef aan hoe de kernkwalificaties 'matchen' met het competentieprofiel.
2. Zorg dat de kernkwalificaties terugkomen in het leerplan.
3. Geef aan hoe de kernkwalificaties 'matchen' met beoordelingsformats.

Daarnaast geven we enkele handreikingen voor het verwerken van de kwalificaties in het curriculum, in verschillende studieonderdelen en in de toetsing en beoordeling.

Drie adviezen

1. Geef aan hoe de kernkwalificaties 'matchen' met het competentieprofiel

Het competentieprofiel vormt de basis voor het curriculum van de opleiding. Als het goed is, zijn de kernkwalificaties zichtbaar in het competentieprofiel. Een handig hulpmiddel om dit te checken en ook aan te tonen (!), is het volgende overzicht:

Opleidingsprofiel ▶	Competentie 1	Competentie 2	▶ 3 verder...
Kernkwalificaties ▼			
1. Brede professionalisering			
2. Multidisciplinaire integratie			
▼ 3 en verder....			

Door het competentieprofiel en de hbo-kernkwalificaties naast elkaar te leggen, wordt duidelijk of de kernkwalificaties wel voldoende 'zichtbaar' zijn in de competenties. Zie het Onderwijsatelier voor uitgewerkte (ingevulde) voorbeelden:

www.onderwijsatelier.hva.nl

In de praktijk zal blijken dat de meeste kernkwalificaties goed te relateren zijn aan de competenties. Soms is op landelijk niveau afgesproken dat de hbo-kernkwalificaties bepalend zijn voor het eindprofiel van een opleiding. Dat geldt bijvoorbeeld voor de informaticasector. De hbo-kernkwalificaties nemen dan de functie van de competenties over. In dat geval is het nodig dat de opleiding duidelijk maakt hoe zij

invulling geeft aan het competentieprofiel. Zij moet de beroepstaken en -contexten voldoende uitwerken, om zo voldoende duidelijk te maken wat van een competent handelende beroepskracht verwacht wordt.

2. Zorg dat de kernkwalificaties terugkomen in het leerplan

Ieder leerplan beschrijft de contouren van de opleiding en – meer in detail – de verschillende studiefasen. In de studiegidsen staan belangrijke themagebieden en opdrachten waar studenten mee te maken krijgen. Controleer of de in deze documenten genoemde centrale thema's en (project)opdrachten studenten daadwerkelijk in staat stellen op hbo-niveau te presteren. Ga bijvoorbeeld na waar en op welke momenten:

- studenten zich moeten verantwoorden voor hun gebruik van (wetenschappelijke) inzichten, theorieën en dergelijke (kernkwalificatie III);
- studenten expliciet worden uitgedaagd om leidinggevende taken op zich te nemen (kernkwalificatie IX);
- van studenten wordt gevraagd om zich te realiseren wat de maatschappelijke consequenties van een bepaalde vraag of oplossing kunnen zijn (kernkwalificatie X).

Besteed bij aanpassingen van het leerplan ook aandacht aan de kernkwalificaties en gebruik deze om de inhoud en het niveau van het te herontwerpen onderdeel aan te geven. Op die manier kan het onderwijs stap voor stap op niveau worden gebracht.

3. Geef aan hoe de kernkwalificaties 'matchen' met beoordelingsformats

Voor studenten is het belangrijk om te weten waarop ze beoordeeld worden. Studenten hebben er baat bij de beoordelingscriteria te kennen. Zo kunnen zij zich beter op de beoordeling zelf voorbereiden. De kernkwalificaties lenen zich goed voor verwerking in de beoordelingsformats. Zo kan de kwaliteit van de multidisciplinaire samenwerking (kernkwalificatie II) bij een bepaalde opdracht apart worden beoordeeld. Een ander voorbeeld is dat in casuïstiek kan worden beoordeeld hoe studenten professionele kennis gebruiken bij het oplossen van een probleem (kernkwalificatie VII).

Door beoordelingscriteria en hbo-kernkwalificaties naast elkaar te leggen, wordt duidelijk of de kernkwalificaties wel voldoende zijn meegenomen in de beoordeling. Eventuele lacunes kunnen zo worden opgespoord. Bovendien kan het overzicht worden gebruikt om het hbo-niveau te verantwoorden:

Kernkwalificaties ▼	Beoordelingscriteria voor toetsen in de propedeuse	Beoordelingscriteria voor toetsen in de hoofdfase	Beoordelingscriteria voor toetsen in de eindfase
1. Brede professionalisering			
2. Multidisciplinaire integratie			

▼ 3 en verder...

In de meeste beoordelingsformats komen de kernkwalificaties al goed tot uitdrukking, maar dat is niet altijd het geval. Zo blijkt de kernkwalificatie 'Toepassing van de wetenschap' in de praktijk nogal eens te ontbreken. Datzelfde geldt voor de kernkwalificatie 'Besef van maatschappelijk verantwoordelijkheid'.

Niveaubepaling

De hbo-kernkwalificaties zijn vooral normen voor de inhoud. Ze geven aan wat studenten moeten laten zien en wat ze moeten kunnen als ze – als hbo-professional – de opleiding verlaten. Het is verstandig om bij de uitwerking ervan ook een indeling per niveau (studiefase) te maken: wat moeten studenten kunnen die de propedeuse hebben gehaald, wat moeten studenten laten zien die doorgaan naar de eindfase, enzovoort. Dan zal ook blijken dat de kernkwalificaties niet altijd in alle studiefasen als norm kunnen worden gehanteerd. Zo zal het voor de meeste voltijdstudenten lastig zijn om al in de propedeuse leidinggevende kwaliteiten (kernkwalificatie IX) te laten zien.

Een goed totaaloverzicht van de studie maakt voor iedereen inzichtelijk wat op welk moment en in welk studieonderdeel aan de orde is en beoordeeld wordt. In cahier 1 staat een handreiking voor het verantwoorden van competentieniveaus. Deze is ook goed bruikbaar voor de hbo-kernkwalificaties en daarom eveneens in dit cahier opgenomen (zie bijlage 2).

Na de poort: de kwaliteit van de afgestudeerde

In dit cahier is beschreven wat een opleiding kan doen om het hbo-niveau te realiseren. Vervolgens moet natuurlijk nog blijken of dit ook echt gelukt is. Het niveau van de afgestudeerden vormt hiervoor een uitstekende graadmeter. Opereren zij succesvol in de beroepspraktijk? En voldoen zij aan de verwachtingen van de werkgevers? Zijn deze tevreden over het niveau van deze nieuwe werknemers? Een opleiding die regelmatig onderzoek doet om deze vragen te kunnen beantwoorden, krijgt de beschikking over waardevolle informatie. Die kan benut worden om de aansluiting tussen opleiding en beroepspraktijk te monitoren en waar nodig te verbeteren. De HvA ontwikkelde twee instrumenten die hierbij goed van pas komen: een algemene tevredenheidsmonitor en een tevredenheidsmonitor voor werkgevers.

5. Discussiepunten

Hoewel de hbo-kernkwalificaties opleidingen helpen het hbo-niveau te typeren, roept het werken met deze kwalificaties in de praktijk nog veel discussie op. Hieronder noemen we een aantal 'heikele punten'.

- De hbo-kernkwalificaties zijn overbodig omdat zij sterk overeenkomen met de competenties volgens het beroepsprofiel.
- Het verschil tussen mbo en hbo zou moeten blijken uit het niveau van beheersing van de afzonderlijke kernkwalificaties. Dat verschil is echter volstrekt arbitrair.
- Het totaal aan competenties (i.e. kernkwalificaties) maakt iemand tot een succesvolle beroepskracht op hbo-niveau. Hij kan een eventueel tekort aan een bepaalde kernkwalificatie compenseren door te excelleren op het gebied van de andere kernkwalificaties.
- Niet alle hbo-kernkwalificaties zijn te integreren in het curriculum. Neem bijvoorbeeld de kernkwalificatie 'Besef van maatschappelijke verantwoordelijkheid'. Deze kwalificatie is te vaag en komt 'overal en nergens' in de opleiding aan de orde.
- Om in een vraaggericht curriculum een goede studieplanning te kunnen maken, moeten studenten alle hbo-kernkwalificaties uit het hoofd kennen.
- Voor de 'zachtere' kernkwalificaties is het hbo-niveau moeilijk toets- en beoordeelbaar. Het operationaliseren van deze kwalificaties – onder meer in harde toetscriteria – vraagt speciale aandacht.
- Studenten die het niveau van het onderwijs in tevredenheidsevaluaties laag waarderen, hebben niet begrepen waar het in het onderwijs om gaat!
- Een opleiding moet niet alleen de aanwijzingen van werkveld volgen voor wat betreft het hbo-niveau, maar zelf initiatief nemen en de opleiding op hbo-niveau positioneren.

6. Hoe staat het met het hbo-niveau van uw opleiding?

De volgende vragen zijn bedoeld u op weg te helpen bij het bepalen, vastleggen en verantwoorden van het hbo-niveau.

1. Heeft de opleiding een goed overzicht waaruit de relatie tussen de competenties en de hbo-kernkwalificaties blijkt?
2. Zijn de kernkwalificaties gebruikt bij het vaststellen van onderwerpen, thema's, opdrachten en projecten waar studenten aan werken?
3. Kennen alle docenten de relatie tussen de competenties waarvoor de opleiding opleidt en de hbo-kernkwalificaties?
4. Kunnen docenten – met gebruikmaking van de hbo-kernkwalificaties – vertellen waaruit het hbo-niveau van hun opleiding blijkt?
5. Is het hbo-niveau van de opleiding een terugkerend gespreksonderwerp tussen het management, de docenten en de studenten?
6. Hebben studenten van meet af aan een goed beeld van het niveau van hun hbo-opleiding?

Bronnen

Commissie Accreditatie Hoger Onderwijs (2001) Prikkelen presteren profileren. Eindrapport

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (1995) Hoger Onderwijs in Fasen. Den Haag: SDU (WRR-rapport 47) (zie: www.jointquality.org, de website van de samenwerkende partners die de Dublin Descriptoren ontwikkelden. Hierop o.a. de geschiedenis van het ontstaan, de agenda en vergaderstukken.)

Bronneman-Helmers, Ria: Duaal als ideaal? (2006) Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau (SCP-publicatie 2006/13)
(zie: www.scp.nl/publicaties/boeken/9037702082.shtm)

Kayzel, R. (2006) Cahier 1 - Competentiegericht opleiden. Amsterdam: HVA

Merriënboer, J.J.G., M.R. v.d. Klink en M. Hendriks (2002) Competenties: van complicaties tot compromis. Den Haag: Onderwijsraad

HBO-raad, MKB-Nederland en VNO-NCW (2006) Praktijkarrangementen en stagecode hbo (zie: www.vno-ncw.nl/web/show/id=96134)

Benammar, K., M. van Schaik, I. Sparreboom, S. Vrolijk en O.Wortman (2006) Reflectietools. Den Haag: Lemma

Relevante websites

www.reflectietools.nl

www.score.hva.nl

www.onderwijsatelier.hva.nl (informatie voor studieloopbaanbegeleiders)

www.intra.ka.hva.nl

Bijlage 1 Vertaalmodel Dublin Descriptoren – hbo-kernkwalificaties

Voor de opleidingen van de HvA gelden de hbo-kernkwalificaties als maatstaf. Deze kwalificaties zijn van een hoger niveau dan de Dublin Descriptoren die de NVAO voorschrijft.

De HvA acht dit hogere niveau noodzakelijk vanwege de behoeften en 'eisen' van het (inter)nationale werkveld. Echter: de Dublin Descriptoren zijn in visitatie- en accreditatietrajecten de norm voor het hbo-(bachelor)niveau.

In het volgende overzicht zijn de Dublin Descriptoren vertaald naar de hbo-kernkwalificaties. Alle opleidingen werken deze gemeenschappelijke kernkwalificaties verder uit in hun programma's.

Dublin Descriptoren	Hbo-kernkwalificaties
DD 1 Kennis en inzicht <ul style="list-style-type: none"> • Heeft aantoonbare kennis en inzicht ten aanzien van een vakgebied voortbouwend op en overtreffend ten opzichte van het niveau van het voortgezet onderwijs. • Heeft aantoonbare kennis en inzicht die het mogelijk maken met behulp van gespecialiseerde handboeken te functioneren op een niveau waarin aspecten voorkomen waar kennis van de laatste ontwikkelingen op het vakgebied nodig is. 	KK I Brede professionalisering De student wordt aantoonbaar toegerust met actuele kennis die aansluit bij recente (wetenschappelijke) kennis, inzichten, concepten en onderzoeksresultaten, alsmede aan de in het beroepsprofiel geschetste (internationale) ontwikkelingen in het beroepenveld, teneinde zich te kwalificeren voor: <ul style="list-style-type: none"> • het zelfstandig kunnen uitvoeren van de taken van een beginnend beroepsbeoefenaar; • het functioneren binnen een arbeidsorganisatie; • de verdere professionalisering van de eigen beroepsuitoefening c.q. het beroep. KK II Multidisciplinaire integratie De integratie van kennis, inzichten, houdingen en vaardigheden (van verschillende vakinhoudelijke disciplines) vanuit het perspectief van het beroepsmatig handelen.
DD 2 Toepassen kennis en inzicht <ul style="list-style-type: none"> • Is competent om argumentaties te ontwikkelen en te verdiepen ten behoeve van probleemoplossing op het vakgebied. • Kan het werk of beroep professioneel benaderen. 	KK VI Probleemgericht werken Het zelfstandig definiëren en analyseren van complexe probleemsituaties in de beroepspraktijk op basis van relevante kennis en (theoretische) inzichten, het ontwikkelen en toepassen van zinvolle (nieuwe) oplossingsstrategieën en het beoordelen van de effectiviteit hiervan.
	KK V Creativiteit en complexiteit in handelen Vraagstukken in de beroepspraktijk, waarvan het probleem op voorhand niet duidelijk is omschreven en waarop de standaardprocedures niet van toepassing zijn.
	KK III Toepassing van de wetenschap³ De toepassing van beschikbare relevante (wetenschappelijke) inzichten, theorieën, concepten en onderzoeksresultaten bij vraagstukken waar afgestudeerden in hun beroepsuitoefening mee geconfronteerd worden.

³ In de oorspronkelijke tekst van de HBO-raad wordt gesproken van oriëntatie op de wetenschap. Het CvB van de HvA heeft dit begrip niet overgenomen en spreekt van toepassing van de wetenschap.

Dublin Descriptoren	Hbo-kernkwalificaties
DD 3 Oordeelsvorming <ul style="list-style-type: none"> • Kan relevante gegevens verzamelen en interpreteren (meestal op het vakgebied) ten behoeve van de oordeelsvorming. • Weegt bij oordeelsvorming relevante sociaal-maatschappelijke, wetenschappelijke of ethische aspecten mee. 	KK VII Methodisch en reflectief denken en handelen Het stellen van realistische doelen, het plannen c.q. planmatig aanpakken van werkzaamheden en het reflecteren op het (beroepsmatig) handelen op basis van het verzamelen en analyseren van relevante informatie.
DD 4 Communicatie <ul style="list-style-type: none"> • Is in staat om informatie, ideeën en oplossingen over te brengen. • Kan informatie, ideeën en oplossingen overbrengen op een publiek bestaande uit specialisten of niet-specialisten. 	KK X Besef van maatschappelijke verantwoordelijkheid Begrip en betrokkenheid met betrekking tot ethische, normatieve en maatschappelijke vragen samenhangend met de toepassing van kennis en de (toekomstige) beroepspraktijk zijn ontwikkeld.
DD 5 Leervaardigheden <ul style="list-style-type: none"> • Bezit leervaardigheden die noodzakelijk zijn om een vervolgstudie aan te gaan die een hoog niveau van autonomie veronderstelt. 	KK VIII Sociaalcommunicatieve bekwaamheid Het communiceren en samenwerken met anderen in een multiculturele, internationale en/of multidisciplinaire omgeving en het voldoen aan de eisen die het participeren in een arbeidsorganisatie stelt.
	KK IX Basiskwalificering voor managementfuncties Het uitvoeren van eenvoudige leidinggevende en managementtaken.
	KK IV Transfer en brede inzetbaarheid De toepassing van kennis, inzichten en vaardigheden in verschillende beroepsituaties
	KK I Brede professionalisering De student wordt aantoonbaar toegerust met actuele kennis die aansluit bij recente (wetenschappelijke) kennis, inzichten, concepten en onderzoeksresultaten, alsmede aan de in het beroepsprofiel geschetste (internationale) ontwikkelingen in het beroepenveld, teneinde zich te kwalificeren voor: <ul style="list-style-type: none"> • het zelfstandig kunnen uitvoeren van de taken van een beginnend beroepsbeoefenaar; • het functioneren binnen een arbeidsorganisatie; • de verdere professionalisering van de eigen beroepsuitoefening c.q. het beroep.

Bijlage 2 Competentieniveaus

Aspect van de competentie	Niveau 1 (basisfase)	Niveau 2 (kernfase)	Eindniveau (specialisatiefase)
Aard van de taak	eenvoudig, gestructureerd	complex, gestructureerd	complex, ongestructureerd
	past bekende methoden direct toe volgens vaststaande normen	past bekende methoden aan wisselende situaties aan	verbetert methoden en past normen aan de situatie aan
Aard van de context	bekend, eenvoudig, monodisciplinair	bekend, complex, monodisciplinair	onbekend, complex, multidisciplinair
	in schoolsituatie	in de praktijk onder begeleiding	in de praktijk zelfstandig
Normen voor adequaat handelen	is ondernemend, heeft een open houding	past wetenschappelijke kennis toe, is resultaatgericht, is besluitvaardig	toont een visie, is innovatief
Kennis	beheerst basiskennis, maakt gebruik van bronnen	gebruikt basiskennis, maakt zich doelgericht nieuwe kennis eigen	gebruikt kennis op een toegepast wetenschappelijke manier, draagt bij aan kennisontwikkeling

Bron: Cahier 1 - Competentiegericht opleiden

